

УДК 351.810:340

Ю.П. БУРИЛО, канд. юрид. наук, доц.,
ДВНЗ «Київський національний економічний
університет ім. Вадима Гетьмана»

ПРЯМІ ЗАСОБИ ДЕРЖАВНОГО РЕГУЛЮВАННЯ В ІНФОРМАЦІЙНОМУ СЕКТОРІ ЕКОНОМІКИ

Ключові слова: державне регулювання, інформаційна сфера, реєстрація, ліцензування, акредитація, господарські інформаційні правовідносини

З метою реалізації державної політики в інформаційній сфері господарювання держава застосовує різноманітні засоби державного регулювання. Під засобами державного регулювання економіки загалом розуміють способи, прийоми або методи регулюючого впливу держави на діяльність суб'єктів господарювання, що застосовуються з метою реалізації необхідних державі цілей і завдань. Саме засоби (методи) в значній мірі розкривають внутрішню сутність державного регулювання, на відміну від його форм, які характеризують його зовнішній вираз [1, с.49; 2, с.73–74]. Тому дослідження системи передбачених законодавством засобів державного регулювання в інформаційній сфері господарювання є необхідним для з'ясування сутності та особливостей публічно-правового регулювання господарських інформаційних відносин.

Хоча загалом засоби державного регулювання досить ретельно досліджені юридичною наукою, зокрема, такими науковцями як Ю.М. Козлов, В.С. Щербина, О.П. Подцерковний, В. Добровольська, І. Пастух та ін., особливості застосування прямих методів державного регулювання в інформаційному секторі економіки ґрунтовному науковому дослідженню не піддавалися. Отже, метою статті є з'ясування специфіки застосування прямих засобів регулюючого впливу держа-

ви в інформаційній сфері господарювання.

В господарсько-правовій доктрині засоби державного регулювання, як правило, поділяють на прямі і непрямі або, як їх ще часто іменують, адміністративні та економічні методи [3, с.59; 4, с.116]. Відтак в юридичній та економічній літературі виділяють пряме і непряме державне регулювання [3, с.59-60; 5, с.29]. Пряме державне регулювання економіки загалом та її інформаційним сектором зокрема здійснюється за допомогою прямих (адміністративних) засобів впливу. Адміністративні методи – це такі способи впливу держави, за яких необхідний суспільству результат досягається шляхом прямого наказу (обов'язкового припису) компетентного органу, що підлягає обов'язковому та однозначному виконанню суб'єктом господарювання, незалежно від того, чи вигідно це виконання йому економічно, чи ні [4, с.116; 6, с.22]. Через це в літературі підкреслюється наказовий (директивний) і такий, що ігнорує економічні інтереси керованих об'єктів, характер адміністративних методів [7, с.121].

В інформаційній сфері господарювання найбільш поширеними є такі адміністративні (прямі) засоби державного регулювання, як державна реєстрація, акредитація, ліцензування, надання інших документів дозвільного характеру, технічне регулювання (сертифікація і стандартизація) та адміністративно-господарські санкції. В залежності від особливостей механізму впливу на господарські інформаційні правовідносини, адміністративні засоби державного регулювання можна умовно поділити на такі, що безпосередньо впливають на правове положення суб'єктів господарської інформаційної діяльності, а також ті, що впливають в першу чергу на правовий режим окремих об'єктів цих правовідносин.

До адміністративних засобів державного регулювання в інформаційній сфері, що безпосередньо впливають на господарсько-інформаційний статус суб'єктів господарювання належать державна реєстрація, акре-

дитація, ліцензування, застосування адміністративно-господарських санкцій та ін. Більшість цих засобів пов'язані з процесом легалізації господарської інформаційної діяльності господарюючих суб'єктів.

Легалізації господарської інформаційної діяльності складається з двох стадій. На першій стадії відбувається загальна легітимація суб'єкта господарювання шляхом його державної реєстрації як юридичної особи чи фізичної особи – підприємця на підставі відповідних норм ЦК України, ГК України та Закону України «Про державну реєстрацію юридичних осіб та фізичних осіб – підприємців». Ця реєстраційна процедура застосовується до всіх суб'єктів господарювання, незалежно від їх профільного спрямування, і має на меті формалізацію права особи на здійснення господарської діяльності, закріплення її загальної господарської компетенції. На другій стадії відбувається спеціальна легалізація інформаційної або інформаційно-інфраструктурної діяльності господарюючого суб'єкта, наділення його спеціальною господарсько-інформаційною компетенцією шляхом державної реєстрації, акредитації, ліцензування як суб'єкта інформаційної діяльності. В деяких випадках відповідні засоби легалізації можуть поєднуватися (наприклад, реєстрація разом з ліцензуванням).

Так, спеціальні реєстраційні засоби державного регулювання передбачені чинним законодавством щодо деяких категорій господарюючих суб'єктів, які здійснюють окремі види господарської інформаційної діяльності (в окремих галузях інформаційної сфери). Так, відповідно до ч.1 ст.42 Закону України «Про телекомунікації», діяльність у сфері телекомунікацій здійснюється за умови включення до реєстру операторів, провайдерів телекомунікацій, а у визначених законом випадках також за наявності відповідних ліцензій та/або дозволів. Водночас згідно п.1.7 Порядку ведення реєстру операторів, провайдерів телекомунікацій заявник набуває право здійснювати діяльність у сфері телекомунікацій: для видів діяльності у

сфері телекомунікацій, які не підлягають ліцензуванню – з дати прийняття Національною комісією, що здійснює державне регулювання у сфері телекомунікацій та інформатизації, рішення про включення (внесення змін) до реєстру, а для видів діяльності, які підлягають ліцензуванню – з дати видачі відповідних ліцензій. Аналогічне значення має державна реєстрація інформаційних агентств як суб'єктів інформаційної діяльності, що передбачена ст.12 Закону України «Про інформаційні агентства» і деталізована в Положенні про державну реєстрацію інформаційних агентств як суб'єктів інформаційної діяльності.

Поряд із своїм правовстановлюючим значенням державна реєстрація в ході державного регулювання у сфері господарських інформаційних відносин виконує функцію обліку учасників того чи іншого сегменту інформаційного ринку, а також, на думку деяких науковців, виступає засобом попереднього контролю за входженням відповідних суб'єктів у господарський обіг [8, с.7]. Так чи інакше, навіть у разі, якщо обов'язкова реєстрація здійснюється за заявковим принципом, без неї легальне провадження відповідної господарської діяльності неможливе, а отже в такому разі вона являє собою певне обмеження свободи господарської діяльності.

Водночас в окремих випадках чинне законодавство передбачає й добровільну державну реєстрацію суб'єктів господарювання в інформаційній сфері. Так, згідно ст.38 Закону України «Про телебачення і радіомовлення» студії-виробники, які не мають ліцензій на мовлення, можуть бути зареєстровані Національною радою України з питань телебачення і радіомовлення за власним бажанням. Щоправда така добровільна реєстрація не дає ніяких спеціальних прав відповідному суб'єкту господарювання. Тим не менше застосування добровільної державної реєстрації як засобу державного регулювання може бути цілком ефективним інструментом державного впливу за умови надання таким чи-

ном господарюючим суб'єктам додаткових прав.

Так, зокрема добровільна державна реєстрація може використовуватися для закріплення за особою, відповідальною за інформаційне наповнення електронного мережевого видання, правового статусу редакції, який необхідний для участі в господарсько-інформаційних правовідносинах. Проте, якщо таке електронне мережеве видання використовуються для реалізації електронної інформаційної продукції та послуг, в тому числі аудіовізуальних лінійних та нелінійних медіа-послуг або рекламних послуг державна реєстрація має бути обов'язковою з огляду на необхідність забезпечення фінансового та податкового контролю за відповідними господарськими операціями.

В окремих галузях інформаційної сфери застосовується такий засіб державного регулювання як акредитація. Так, зокрема, ст.9 Законом України «Про електронний цифровий підпис» передбачається акредитація центрів сертифікації ключів, які надають послуги електронного цифрового підпису, що базується на посиленому сертифікаті відкритого ключа. За своїм юридичним значенням акредитація подібна до державної реєстрації в тому сенсі, що теж є не тільки процедурою легітимації, але й, обмежувальною процедурою, яка виступає адміністративним бар'єром для доступу суб'єктів господарювання на відповідний ринок. Водночас за деякими своїми ознаками акредитація подібна до ліцензування, адже може вимагати відповідності господарюючого суб'єкта певним організаційним, технічним, фінансовим та іншим спеціальним вимогам. Так, відповідно до п.5 Порядку акредитації центру сертифікації ключів, центр вносить на спеціальний рахунок, відкритий у банківській установі, кошти у розмірі стократної мінімальної заробітної плати для забезпечення відшкодування збитків, які можуть бути завдані підписувачам, користувачам або третім особам внаслідок неналежного виконання акредитованим центром своїх зобов'язань.

Досить широко в інформаційному секторі економіки застосовується такий засіб державного регулювання як ліцензування. Так, згідно ст.9 Закону України «Про ліцензування певних видів господарської діяльності», в порядку визначеному цим законом ліцензуванню підлягають: розроблення, виготовлення спеціальних технічних засобів для зняття інформації з каналів зв'язку, інших засобів негласного отримання інформації, торгівля цими засобами; надання послуг у галузі криптографічного захисту інформації (крім послуг електронного цифрового підпису), торгівля криптосистемами і засобами криптографічного захисту інформації; надання послуг в галузі технічного захисту інформації; виробництво, експорт та імпорт дисків для лазерних систем зчитування, матриць; збирання та використання інформації, яка складає кредитну історію. Крім того, відповідно до спеціальних законів ліцензується діяльність в галузі телебачення і радіомовлення та діяльність у сфері телекомунікацій.

В юридичній літературі ліцензування господарської діяльності розглядається в багатьох аспектах – як умова здійснення певних видів господарської діяльності, засіб державного регулювання, правовий інститут, форма державного контролю, форма легітимації підприємництва, тобто державного підтвердження законності входження суб'єктів у господарський обіг, правовий режим здійснення певних видів діяльності, діяльність уповноважених державою органів спрямовану на надання дозволів на здійснення за певних умов передбачених законодавством видів господарської діяльності тощо [9, с.83, 85]. Всі ці підходи до визначення сутності ліцензування відображають мають своє логічне обґрунтування з позицій юридичної науки та державних органів. Водночас з точки зору господарюючих суб'єктів ліцензування є одним із засобів державного регулювання, який фактично обмежує свободу господарювання [10, с.49].

Вплив адміністративно-господарських са-

нкцій на правове становище суб'єктів господарювання в інформаційній сфері проявляється в тому, що вони змушені зазнавати негативних наслідків правового характеру в результаті порушення ними правил провадження відповідних видів господарської діяльності (наприклад, анулювання ліцензії на певний вид господарської інформаційної діяльності).

Засоби державного регулювання, що впливають на правовий режим окремих інформаційних об'єктів включають в себе державну реєстрацію, надання дозволів, маркування контрольними (обліковими) марками, технічне регулювання (стандартизацію і сертифікацію) тощо.

Державна реєстрація як засіб державного регулювання може застосовуватися не лише для впливу на правовий статус суб'єктів господарської інформаційної діяльності, але й для визначення правового режиму деяких об'єктів господарських інформаційних правовідносин. Так, наприклад, Законом України «Про охорону прав на знаки для товарів і послуг» передбачена державна реєстрація знаків для товарів і послуг, з якою пов'язано виникнення виключних прав інтелектуальної власності на ці об'єкти та їх правова охорона.

Для регулювання обороту та господарського використання деяких видів інформаційних об'єктів законом передбачена дозвільна процедура. Так, згідно ст.29 Закону України «Про радіочастотний ресурс України», ввезення з-за кордону та експлуатація радіоелектронних засобів та випромінювальних пристроїв здійснюється в Україні на дозвільній основі. Відповідні дозволи надаються державним підприємством «Український державний центр радіочастот» на платній основі у порядку, встановленому національною комісією, що здійснює державне регулювання у сфері зв'язку та інформатизації. Видача дозволів на експлуатацію радіоелектронних засобів та випромінювальних пристроїв має важливе значення для впорядкування використання радіочастотного ресурсу

суб'єктами господарювання в галузях зв'язку та телебачення і радіомовлення. Так само на дозвільній основі відповідно до норм ст.70 Закону України «Про телекомунікації» здійснюється використання іншого обмеженого ресурсу – номерного.

Державне регулювання обороту окремих видів інформаційної та інформаційно-інфраструктурної продукції здійснюється за допомогою маркування контрольними (обліковими) марками. Так, відповідно до ч.4 ст.29 Закону України «Про радіочастотний ресурс України», для контролю за обігом радіоелектронних засобів та випромінювальних пристроїв та підтвердження законності їх ввезення з-за кордону, реалізації та експлуатації вони мають бути промаркованими обліковими марками. Очевидно, що метою такого заходу державного регулювання є попередження і протидія порушенням прав споживачів від безконтрольного поширення неякісної та потенційно небезпечної інформаційно-інфраструктурної продукції. Подібним чином також охороняються права інтелектуальної власності на об'єкти авторського права та суміжних прав. Так, згідно ст.3 Закону України «Про розповсюдження примірників аудіовізуальних творів, фонограм, відеограм, комп'ютерних програм, баз даних», розповсюдження на території України примірників аудіовізуальних творів, фонограм, відеограм, комп'ютерних програм та баз даних, а також їх прокат дозволяються лише за умови їх маркування контрольними марками.

Суттєвий вплив на правовий режим інформаційного товару має технічне регулювання. Розрізняють добровільне та обов'язкове технічне регулювання [11, с.228]. Щоправда деякі науковці на підставі аналізу ст.1 Закону України «Про стандарти, технічні регламенти та процедури оцінки відповідності» вважають, що технічне регулювання стосується лише обов'язкових вимог до продукції, з чим важко погодитися у світлі більш широкого підходу до його сутності, закладеного у ст.15 ГК України [12, с.99]. Так чи інакше

обов'язкове технічне регулювання є одним із адміністративних методів державного регулювання, що застосовується в першу чергу для захисту прав споживачів від неякісного і небезпечного товару.

В інформаційному секторі економіки технічне регулювання широко застосовується щодо інформаційно-інфраструктурної продукції та послуг. Насамперед таке регулювання полягає у встановленні нормативних вимог до якості телекомунікаційних послуг та послуг поштового зв'язку [13–15]. Важливими засобами технічного регулювання при цьому виступають стандартизація і сертифікація (підтвердження відповідності). Так, відповідно до ч.2 ст.25 Закону України «Про телекомунікації», вимоги державних і галузевих стандартів, інших нормативних документів щодо технічних засобів телекомунікацій є обов'язковими для всіх виробників і постачальників технічних засобів, науководослідних, проектних та будівельних організацій, а також для операторів, провайдерів телекомунікацій. У зв'язку з цим згідно ст.24 вказаного закону технічні засоби телекомунікацій повинні мати виданий у встановленому законодавством порядку документ про підтвердження відповідності вимогам нормативних документів у сфері телекомунікацій.

Таким чином, засоби державного регулювання, що впливають на правовий режим інформаційних об'єктів, є інструментами впорядкування обороту та господарського використання відповідних об'єктів в інтересах захисту прав споживачів, охорони прав інтелектуальної власності та ефективного використання обмежених ресурсів (радіочастотного, номерного).

На підставі наведеного можемо зробити висновок, що прямі (адміністративні) засоби державного регулювання являють собою способи безпосереднього впливу держави на господарсько-інформаційний статус господарюючих суб'єктів та правовий режим об'єктів господарських інформаційних правовідносин, за яких коригування цих право-

відносин у потрібному суспільству напрямі здійснюється шляхом обов'язкових приписів без врахування економічних інтересів відповідних суб'єктів і, як правило, супроводжується обмеженням свободи господарської діяльності.

Перспективні дослідження з окресленої тематики мають бути зосереджені на вивченні прямих засобів регулюючого впливу держави на правовий режим об'єктів господарських інформаційних правовідносин.

ЛІТЕРАТУРА

1. Добровольська В. Деякі питання щодо непрямих (економічних) методів державного регулювання підприємницької діяльності / В. Добровольська // Підприємництво, господарство і право. – 2008. – №5. – С. 49-52.
2. Господарське право : підручник / О. П. Подцерковний, О. О. Квасніцька, А. В. Смітюх та ін. ; за ред. О. П. Подцерковного. – 2-ге вид., доп. і перероб. – Х. : Одиссей, 2012. – 640 с.
3. Господарське право : підручник / Д. В. Задихайло, В. М. Пашков, Р. П. Бойчук та ін. ; за заг. ред. Д. В. Задихайла, В. М. Пашкова. – Х. : Право, 2012. – 696 с.
4. Щербина В. С. Органи державної влади та органи місцевого самоврядування як учасники відносин у сфері господарювання / В. С. Щербина // Вісник господарського судочинства. – 2008. – №1. – С. 111–117.
5. Стельмащук А. М. Державне регулювання економіки : навчальний посібник / А. М. Стельмащук. – Тернопіль : ТАНГ, 2000. – 315 с.
6. Вінник О. М. Господарське право : навчальний посібник / О. М. Вінник. – 2-ге вид., змін та доп. – К. : Всеукр. асоціація видавців «Правова єдність», 2008. – 766 с.
7. Козлов Ю. М. Управление народным хозяйством СССР Ч.1 : Сущность, функции, методы / Козлов Ю. М. – М. : Изд-во Московск. ун-та, 1969. – 159 с.
8. Квасніцька О. О. Правове регулювання державної реєстрації суб'єктів підприєм-

ницької діяльності : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. юрид. наук : спец. 12.00.04 / О. О. Квасніцька ; Ін-т екон.-прав. дослідж. НАН України. – Донецьк, 2006. – 19 с.

9. Пастух І. Про юридичну природу ліцензування господарської діяльності / І. Пастух // Підприємництво, господарство і право. – 2009. – № 9. – С. 83–85.

10. Крупчан О. Напрями удосконалення процедури видачі ліцензії на здійснення певного виду господарської діяльності / О. Крупчан, В. Перепелюк // Юридична Україна. – 2008. – №5. – С. 49–59.

11. Усенко О. Реформа технічного регулювання як запорука інтеграції України до світового господарства / О. Усенко // Підприємництво, господарство і право. – 2009. – № 10. – С. 226–229.

12. Кузьміна М. Технічне регулювання, його співвідношення зі стандартизацією та

оцінкою відповідності / М. Кузьміна // Юридична Україна. – 2009. – № 8. – С. 99–102.

13. Наказ Міністерства транспорту та зв'язку України «Про встановлення рівнів якості послуг фіксованого телефонного зв'язку» : від 22.02.2010 р., № 91 // Офіційний вісник України. – 2010. – № 20. – Ст. 849.

14. Наказ Міністерства транспорту та зв'язку України «Про встановлення рівнів якості послуг рухомого (мобільного) зв'язку» : від 19.03.2010 р., № 147 // Офіційний вісник України. – 2010. – № 27. – Ст. 1074.

15. Наказ Міністерства транспорту та зв'язку України «Про затвердження Нормативів і нормативних строків пересилання поштових відправлень та поштових переказів» : від 12.12.2007 р., № 1149 // Офіційний вісник України. – 2007. – № 98. – Ст. 3563.

Бурило Ю. П. Прямі засоби державного регулювання в інформаційному секторі економіки / Ю. П. Бурило // Форум права. – 2013. – № 2. – С. 73–78 [Електронний ресурс].

Розглядається система прямих засобів державного регулювання в інформаційному секторі економіки. Пропонується поділ засобів державного регулювання на такі, що впливають на господарсько-інформаційний статус господарюючих суб'єктів, а також ті, що впливають на правовий режим інформаційних об'єктів.

***

Бурило Ю.П. Прямые средства государственного регулирования в информационном секторе экономики

Рассматривается система прямых средств государственного регулирования в информационном секторе экономики. Предлагается деление средств государственного регулирования на те, что влияют на хозяйственно-информационный статус хозяйствующих субъектов и те, что влияют на правовой режим информационных объектов.

***

Burilo Y.P. Direct Means of State Regulation in the Information Sector of the Economy

The article deals with the system of direct means of state regulation in the information sector of the economy. Division of the means of state regulation into those influencing commercial information legal status of businesses and those influencing the legal regime of informational objects has been suggested.